

Hãy đọc thi ca và âm nhạc cùng với cánh bay lên

Tác Giả: Nguyễn Văn Lộc

Thứ Hai, 01 Tháng 3 Năm 2010 15:56

Viết bài này, người viết bày tỏ ở đây một số suy nghĩ về bài viết của nhà thơ Du Tử Lê về Nguyễn Trọng Nhiên

Đã không nói lên được tính chất phê phán đến đâu của thi ca và âm nhạc. Đó là điều quan trọng của nghệ thuật nói chung. Thơ Nguyễn Trọng Nhiên không có âm nhạc Phạm Duy thì sao ra sao?

Sở dĩ phê phán hai lãnh vực nghệ thuật này khi chúng sinh đôi khi trở thành những bài ca khó quên, thấm vào lòng người.

Thật vậy, những bài thi ca đem một triết lý Thiên chúa Phạm Thiên Thành ứng với âm thanh tài hoa của Phạm Duy biến cho cuộc sống vạn vật như núi gió mây.

Những dòng thơ chất lượng trong Đóa ca được gói gọn trong dòng nhạc của Phạm Duy biến thành một nghệ thuật không còn vẻ đẹp huyền ảo, xóa bỏ tất cả ngã và phi ngã, xóa bỏ ngoại vật. Không gian như mở rộng ra đến cõi vô hạn, bay bổng.

*Xưa em làm kẻ đi ao, ở dưới mùa thu ở Hồ.
Anh làm chim bói cá, dưới soi mặt trời mùa trăng.
Xưa em làm chèo bèo, nhớ giọng a lòng cuộn kính
Anh là thi nhân số buồm, ngắm trăng ánh trăng...
(Đóa ca 1, Pháp Thân, Phạm Thiên Thành)*

Suy nghĩ về nghệ thuật viết đi rồi trở về câu chuyện như sau.

Trong dịp đầu năm, tôi Nguyễn Văn Lộc ở California có cho đăng một bài “tư tưởng văn học” của tác giả Du Tử Lê viết về nhà thơ Nguyễn Trọng Nhiên. Câu chuyện ông Du Tử Lê kể tôi không có mục đích đánh giá thơ Nguyễn Trọng Nhiên, cũng không nói lên được thơ và nhạc đã phê phán nhau thế nào, càng không có dụng tâm viết một bài phê bình văn học ở thời điểm 1970.

Hãy đọc thi ca và âm nhạc cùng cất cánh bay lên

Tác Giả: Nguyễn Văn Lộc

Thứ Hai, 01 Tháng 3 Năm 2010 15:56

Thơ đi m mà theo tôi đánh đ u s an nguy m t còn c a mi n Nam. Ông ch mu n k l i m t m nh v n v n ch ng, m t câu chuy n “đ i th ng” gi a hai nhà th v nh ng chuy n r t bên l c a v n ch ng trong đó ông cho r ng, ông chính là ng i đ t tên hi u Nguyễn T t Nhiên cho m t nhà th tr m i t p t nh b c vào ngh .

Ch ng bi t trí nh ông còn đ t hay không đ vi t l i chính xác m t “giai tho i v n ch ng” nh th ? Câu chuy n th t h ra sao th nào? Nh ng ng i liên h nh Minh Th y, nhà v n Nguyễn Đ t Th nh đã lên ti ng ph n bác cho là Du T Lê vi t b a đ t. Vì v y, bài báo đã gây nhi u ti ng vang n ào b t l i cho ông.

Nh ng xét n i dung, đó ch là m t bài vi t đ c cho vui, đ c qua r i b cũng đ c. Nó không có liên quan đích th c đ n th c tr ng n n v n h c th i đ i m 1970. M t th i đ i m mà nh ng ng i t ng có uy tín nh t trong lãnh v c thi ca – ca ng i tình yêu – m t th i nh nhà th Nguyễn Sa đã vi t bài, “Hãy r i b n n v n ch ng trú n”.

Th Nguyễn Sa bây gi không còn là th tình n a:

*Không nói tao s mày ph n
Nói ra v i r u tao bu n g p hai
Em mày đi l y ch ng r i
G p tao ngoài ngõ ng m ngùi nhìn nhau
Tao nhìn tao th y mày đau
Nó nhìn nó th y trong tao có mày*

L i c nh cáo c a Nguyễn Sa n trên nói lên th c tr ng đ t n c không cho phép nh ng nhà v n, nhà th , nhà trí th c ti p t c ng quên và ti p t c ru ng mình và ng i đ c. S lãnh đ m và th t r c th i cu c là m t thái đ thi u trách nhi m c a ng i c m bút?

Th c a Du T Lê cũng nh th c a Nguyễn T t Nhiên là nh ng hoa trái sinh trái mùa

Đã có l n tôi vi t phê bình nhà v n Mai Th o, “Mai Th o 1954 cũng v n là Mai Th o 1963 và không khác gì Mai th o 1970 và 1975. Mai Th o v n th . V n là th v n ch ng phòng trà, v n

Hãy đọc thi ca và âm nhạc cùng cất cánh bay lên

Tác Giả: Nguyễn Văn Lộc

Thứ Hai, 01 Tháng 3 Năm 2010 15:56

nghe sa lông, suy tở bên tách cà phê tiếm nhũ y... dờng dờng trờ c tiờng bom đờn, chờ t chỏc.”

Tôi không trách móc văn chờng Mai Thờo hay hay đờ mà tôi trách móc vai trò nhà văn đã bở lờng quên.

Một nhà văn vờ tở cách nhân chờng thờ i đờ i không thờ có thái đờ bàng quan, đờng ngoài cuờ c nhờ thờ đờ c. Nó phờn bở i thờ i chính vai trò nhà văn cờ a mình.

Nghĩ nhờ thờ rờ i, tôi nhờn thờ y Du Tờ Lê hay Nguyễn Tờ t Nhiên đờ u đờ theo thờ i mòn cờ a Mai Thờo. Vờn làm thờ tình. Vờn mờ mờng, vờn đờn vờ t, vờn đờu khờ , vờn ca ngờ i tình yêu, vờn nhờng chuyờn tình cờn con mà thờ i muờn đờ a lên cao, đờ ra bởn thờ n.

Tôi không dám nói đờn giá trờ hay đờ, có thờ thờ thờ y rờ t hay thờ mờ t thờ i đờ m nào khác. Có thờ không thờ u ngờ thờ i mê thích. Nhờng nhờng thờ thờ y không thích thờ p thờ thờ i đờ m năm 1970 đờ c. Nó sinh thờ m thờ i đờ i. Đờng trờ c khờ đờu mờ t mát, trờ c chờ t chỏc bom đờn gờn kờ , trờ c nờ c mờ t mờ già, nờ c mờ t trờ thờ và nờ c mờ t ngờ thờ i vờ trờ mờ t chờng mờ i ngày.

Thờ thờ y trờ thành thờ c đờ u, mờ a mai thờ u so vờ i nhờng dòng thờ tôi trích đờn sau đờy.

Thờ hôm nay là nhờng vờn thờ oờn thờ i nờ c mờ t.

Thờ Tô Đình Sờ làm trờ c khi chờ t “Thân Tín đờ i”

*Đờ y trờ c mờ t chia lià chờ t ngờ t
Đờ a quân trờ ng, đờ a lính chờ n mờ t năm
Đờ a thờ ngờ nhờng ngày chờ chờ t
Đờ a vinh thờng đờ vờng đờu màng
Đờ i Gia Hờ u dài cờ n đờng thờ p
Thờm thờ i nhau mà còn mờ nh thờ i
Còn nguyên lành thân xác phờm phu*

Hãy đọc thi ca và âm nhạc cùng cất cánh bay lên

Tác Giả: Nguyễn Văn Lạc

Thứ Hai, 01 Tháng 3 Năm 2010 15:56

Bao giờ gió thổi, bao giờ có phép
Lúc nào vào lính nhé cho tao biết
Và con mày mày y đâu ra sao
Lũ tình nhân còn đâu y nhân ngãi
Bên bè đâu a nào còn đâu a nào đã khuất
Núi tao rồi ng cao thì p núi
Súng lắm le nhé cái chết đôi đêm chết ng
Chết sáng sớm m biết mình sống sót ...

Và bài thơ của Phạm Nhã Dũng, “Buổi chiều u ám nghĩa trang Cà Đú” khóc Tô Đình Sĩ:

Trên núi Phan Rang này nhoa
Thăm mày không biết ngày hay lâu
Thăm mày dù má mày đã chết
Hay chết thăm cỏ mọc xanh mướt ..
Chiều này sao gió thổi u mày nhé
Gió thổi trong tao đến nỗi nh mình
Đu má nhang mày sao chết ng cháy
Đến mãi que diêm đến nỗi cùng
Bên kia dãy núi trập thân chó
Cỏ dẫu thổi dân tao thổi sứt sùi
Mũi kiếm vùi mày đang khóc mướt
Con mày, trên hiên nó cười vui
Còn tao, tao chết ng cười chết ng khóc
Chết ng ngậm ngùi chi lũ kiếm ng thổi
Đu má, tao chết thổi đây Sĩ
Chết thổi suốt trăm năm, chết thổi thổi thổi
Bây giờ mày đã nằm yên phôi
Còn vợ, bào thai ba đứa con
Đu má mướt thổi thổi làm thi sĩ
Chết thổi thổi cho con thổi thổi thổi thổi
Thổi mình dăm đứa thổi thổi thổi thổi
Sống chết ng ra chi chết ng thổi thổi thổi (...)

Tất cả các bài thơ được trích dẫn trong bài “Kính niệm mười năm của báo ĐĐT” của tác giả NVL, trang 21, số 69-70, tháng 5-6, 2003.

Linh Phạm trong bài Kể Vết cho em được Phạm Duy phò nhạc đã kể trong bài thơ Hành

Hãy đọc thi ca và âm nhạc cùng cất cánh bay lên

Tác Giả: Nguyễn Văn Lạc
Thứ Hai, 01 Tháng 3 Năm 2010 15:56

Quân:

*Dẫm thng đánh trn. Dẫm thng ch t
Ch sng mình ta c sng nhn
Đu má, nh u khi bu n h t b t.
Lo mãi sau này c t m t chân*

Và bài thơ Đêm Giáng sinh, khát vọng hòa bình trong một ngày ngng b n c a H Minh Dũng:

*Dù ch m t ngày ngng b n đó con
Cũng đem chi c áo lạnh ra m c
Cũng ăn m t b a c m cho no
Cũng ng m t g c trên gi ng trên chi u
Kh đau lúc này m gói trong mo*

Và một bài thơ khác “Căn bnh trong thi i chi n này”, Nguyễn B c S n nói v m :

*Mày g i m t chân ngoài tr n m c
Mang v cho m m t bàn chân
M già khóc đ n mù hai m t
Đ i tàn theo a tu i thanh xuân*

Và Nguyễn D ng Quang trong bài Đêm cu i năm vi t cho má:

*Hình nh cây súng con l l m
Sao nó run lên khi đ n lên nòng
Tâm h n nó nh tâm h n con v y
M t k n m, k đ ng xót xa không?*

Bùi Khi t trong bài Ti n Đ a

Hãy đọc thi ca và âm nhạc cùng cất cánh bay lên

Tác Giả: Nguyễn Văn Lạc
Thứ Hai, 01 Tháng 3 Năm 2010 15:56

Sân ga dĩ y ngắ i
Nhìn em không nói
Anh nắm tay em
Anh muố n hôn em

Mắ t nắm cách trắ
Anh vắ núí rắ ng
Em qua xắ lắ
Lòng buắ n rắ ng rắ ng

Sao em không nói
Sao em không hôn
Trắ i làm xa cách
Mây vắ ng dĩ y hắ n

Thắ Bùi Nghi Trang Tắ trong rắ ng

Ta cảmắ n nhắ ng ngắ i yêu thắ ng ta tha thắ t
Lo cho mắ ng sắ ng đắ a ta
Tìm sắ sắ ta trên Thiên Đỉnh
Xem đắ ng vì sao xắ u đắ t
Lo cho gia đính ta không thua thắ t
Đắ y cho vắ ta không mắ c quắ n pát, không mắ c mi-ni
Đắ y cho con ta không đắ tóc dài không mang hoa hippie
Ta cảmắ n cha mắ , nhắ ng thắ y nhắ ng cô muố n thuắ
Ngày nào đó ta trắ súng ta vắ
Ta sắ xin đắ y đắ
Lắ i cuắ i cùng ta cảmắ n đắ t đắ
Cảmắ n cuắ c đắ i
Mang hắ n hắ trên vai...

Tắ t cắ nhắ ng bài thắ trích đắ nắ trên tắ thắ Linh Phắ ng, tôi rút ra tắ tuyắ n tắ p Thắ miắ n Nam trong thắ i chiắ n, sắ u tập sáng tác cắ a 263 nhà thắ miắ n Nam trong thắ i chiắ n do anh Trắ n Hoài Thắ sắ u tắ p.

Hãy đọc thi ca và âm nhạc cùng cất cánh bay lên

Tác Giả: Nguyễn Văn Lộc

Thứ Hai, 01 Tháng 3 Năm 2010 15:56

Hầu hết những nhà thơ viết về chiến tranh ở trên đời không có dịp đăng thơ của mình, đời trở thành vô danh, không có tên, không có tuổi họ đã không còn ở chốn đời này những người họ gặp Tô Đình Sĩ, họ sẽ sống cuộc đời phi vật thể quê nhà.

Xin cảm ơn tấm lòng của nhà văn Trần Hoài Thạch đã thu thập tới cả 265 nhà thơ viết thơ văn của họ tên các họ tên thành tuyển tập.

Nếu thơ hôm nay là thơ “văn chương đời thân, nhập cuộc” thì bên cạnh đó còn một thơ văn chương trái chiều ở thành phố với những tình cảm đằm đằm, có những cảm giác, có ham muốn, có đòi hỏi, có da có thịt, có đời vào, có khoái lạc.

Đó là thơ văn chương “nội loạn” trước chiến lý, trước chiến chóc của chiến tranh, của thời thơ qua văn phong của một số nhà văn.

Tôi không thấy được những trình bày các xu hướng, các biểu hiện văn học trong những giai đoạn này trong bài viết của Du Tử Lê.

Ông viết những khúc đời ngoài cuộc, thơ tự nhiên và vô tình, kênh khiêu, khinh khinh.

Vì thế, để xong bài viết của ông Du Tử Lê, tôi có cảm tưởng ông có đôi chút tự mãn đối với những đóng góp trong vai trò “đàn anh văn nghệ”, ở thành phố xa bom đạn và coi như đời đời dài đời với việc sáng tác thơ văn nói chung.

Ông thiêu một ý thức sáng tác trong văn học, ở một thời điểm như thế. Viết để làm gì? Viết cho ai? Tại sao viết? Có thể không bào giở trong suốt cuộc đời làm thơ tình ông chưa hề có dịp để tự hỏi mình.

Cái vision về sự mang văn chương không có, cái trách nhiệm đời với “mầm non” bằng lòng với mấy bài thơ tình thì coi như đã trăn trở về cho một mặt sự nghiệp văn học.

Hãy đọc thi ca và âm nhạc cùng cất cánh bay lên

Tác Giả: Nguyễn Văn Lạc

Thứ Hai, 01 Tháng 3 Năm 2010 15:56

Cái không ồn, không cao lên đồm đồm, không có tầm vóc vươn lên trong văn học của một số nhà văn, nhà thơ bắt đầu từ một quan điểm sáng tác thơ p và số từ mãi đã kéo thơ p sinh hoạt văn học miền Nam xuống một bậc.

Vì thế, những nhà văn nhà thơ ở y phần đông không đáp ứng được nhu cầu đòi hỏi của giới người đọc nên mới nảy sinh ra hiện tượng sách dách ngoi quc tràn lan ra tiếng Việt trong thời kỳ này.

Thời vỹ, nay thì có đến 70% sách dách ngoi quc chiếm thơ phần sách xuất bản trong nước thay thế chỗ sách văn học sáng tác.

Các nhà văn như Mai Thảo trở thành những người viết chuyên feuilleton kiếm sống qua ngày.

Hiện tượng sách dách đổ lo ngại tố cáo số “nghèo nàn” “vỡn như thơ” của một số nhà văn nhà thơ.

Phong cách làm văn học ở y cũng dĩ dĩ a từ i h qu là thi u những phê bình văn học nghiêm chỉnh trong văn học.

Số môn văn chương, nghệ thuật là những đi lên, một số từ vớt vớt từ ngay cả chính mình ở tầm cao đôi khi là một thi i l c c ý (sélection intentionnelle) kh c nghĩ t giúp cho văn học, nghệ thuật vươn lên từ nơi đi tác sáng tác và k th ng ngo n.

Chúng ta thi u cái h ng v n lên cao theo ch c năng đòi hỏi của tác phẩm nghệ thuật.

Cho nên số “d dĩ” trong văn học là dĩ u từ h i nh t. Chính vì thế, m c dĩ u cụ c chi n tàn b o dĩ n nh th , chúng ta không có m y tác phẩm v dĩ chi n tranh sánh t m.

Một cách thức gây scandal không cần thi t

Hãy đọc thi ca và âm nhạc cùng cất cánh bay lên

Tác Giả: Nguyễn Văn Lạc

Thứ Hai, 01 Tháng 3 Năm 2010 15:56

Nói cho công bằng, khi viết bài này, Du Tử Lê muốn cho mọi người thấy rằng thi Nguyễn Tấn Nhiên dù là một ông và Trần Phong Giao chỉ là “thơ học trò” nên Trần Phong Giao hẳn đó nhất định không đăng trên báo Văn. Trần Phong Giao không nói như xét của ông cho đúng gì mà cũng không nói trực tiếp với nhà thơ Nguyễn Tấn Nhiên. Sự nhún xét của Trần Phong Giao có thể là cảm quan đúng đắn, mà cứ dẫu rough của một chút bút chuyên nghiệp trình bày hàng trăm những bài thơ, để lo, để mất đi hay để đi về cái tòa soạn mới tháng, “Mày đúng đi đúng thơ này cho tao nữa. Thơ của nó không thích hợp với báo Văn.”

Những chuyện riêng mà nay trở thành chuyện công khai thì sẽ có người để bực bực vì không đúng với câu nói giữa hai người bạn một người thơ ba. Rõ ràng Trần Phong Giao không nói cho đúng gì – những người bây giờ có thể yêu mến nhà thơ Nguyễn Tấn Nhiên. Nó chẳng khác gì một thì thì cái ý như một thì nghe lên bề công khai hóa.

Khi có sự công khai hóa thì câu chuyện trở thành những bàn tán dân gian một tính nghiêm chỉnh cũng như tính chính văn học, đi ra khỏi cái context của câu chuyện giữa Trần Phong Giao và Du Tử Lê cách nay mấy chục năm.

Thơ Nguyễn Tấn Nhiên có thể là thơ học trò. Những điều gì thì nay nhà thơ cũng có một tên tuổi.

Như xét nhà thơ là đúng chỗ một tên tuổi và nó trở thành một scandal bởi một nhà thơ. Đều gì, đám đông bám lấy câu nói đó như thể mọi người nói và phần lớn người thì.

Tiếp đến sau đó Du Tử Lê nhắc với Phạm Duy cho phần nhạc, như đó Nguyễn Tấn Nhiên trở thành “nội tình”!

Bài viết có một đôi điều làm người để hi vọng là ông coi thơ ông vẫn của Nguyễn Tấn Nhiên.

Thơ rồi có phần riêng.

Người phần riêng đầu tiên là Nguyễn Thị Minh Thủy, về cũ của Nguyễn Tấn Nhiên, lên tình.

Hãy đọc thi ca và âm nhạc cùng cất cánh bay lên

Tác Giả: Nguyễn Văn Lạc

Thứ Hai, 01 Tháng 3 Năm 2010 15:56

Minh Thư y däc bài này thơ y Du Tä Lê viết sai, xúc phạm đän Nguyễn Tät Nhiên nên viết thơ lên tiếng và cho räng tên Nguyễn Tät Nhiên đã đäc chính thơ c trong täp thơ Thiên Tai của tác giä, in năm 1970..

Tôi không muốn đi vào các chi tiết và cũng không muốn “sa lộ y” vào những vòng tranh cãi sau đó, bởi vì những ý kiến đóng góp sau đó cũng rất xa rời lãnh vực văn học.

Tôi chỉ muốn dùng câu chuyện Du Tä Lê—Nguyễn Tät Nhiên để mọi người cùng nhìn văn học trong mắt số thơ c tiến Văn học qua mắt số nhà văn, nhà thơ Việt Nam để thơ y đäc tính cách khät khe, cay nghiệt và phä phàng của Văn chương Nghệ thuật, để ngä thơ i cho thơ y thi ca đòi hỏi mắt täm cao mà không để mọi y ai đät đäc!

Thi ca và nghệ thuật, mắt ranh giới khó vượt qua

Du Tä Lê đã đi n tä trung thơ c sinh hoạt văn học là nghệ thuật. Nó không có cánh cửa mở räng thênh thang cho bất cứ ai muốn vào. Nó phäi qua nhiều cửa ải. Nhất là đäi với những nhà văn, nhà thơ trẻ.

Cho dù bây giờ có mắt số người đäc yêu thích thơ Nguyễn Tät Nhiên thì không có nghĩa là thơ của Tät Nhiên đäc các chế bút hân hoan đón nhận. Họ thích là quyän của họ. Những đây là luật chơi phäi chấp nhận.

Bởi vì ở phạm trù văn học, ranh giới thi ca đäc đät ở mắt vä trí cao nhất trong nghệ thuật nói chung. Giữa nghệ thuật và phi nghệ thuật, ranh giới có khi chênh cách nhau mắt đäng chế mäng mạnh. Những là đäng chế của mắt chân trời, đi mãi đi hoài cũng không tới.

Thơ tình của Nguyên Sa là tuyệt. Nhưng ta có thể bắt chế chế cũng tä đó, cũng vän đi u đó, cũng vän nhä đó. Nó vän có chút gì đó không phäi Nguyên Sa. Cái chút gì đó chính là nghệ thuật và phi nghệ thuật.

Hãy đọc thi ca và âm nhạc cùng cất cánh bay lên

Tác Giả: Nguyễn Văn Lộc

Thứ Hai, 01 Tháng 3 Năm 2010 15:56

Thi ca bằng cách nào đó nó được coi là nghệ thuật của mọi nghệ thuật. Bởi vì thi ca là thơ ngôn ngữ “được sống” như đó thi sĩ cảm nhận được với đời sống, cảm nhận được cái “thần khi” của con người và thiên nhiên, như n ra nghệ giao cảm thiên nhiên – con người, niềm bất được thời gian tính với cái hữu hạn, vô hạn, niềm bất được nghệ thuật như nghệ thuật như khi cảm hứng đã đi qua trong đời người, niềm bất được cái bao la vô cùng lớn và vô cùng nhỏ của vũ trụ quanh ta, niềm bất được cái chi tiết sâu thẳm của biển ngã người, niềm bất được cái phức tạp, cái cao cả cũng như cái thấp hèn của cuộc nhân sinh.

Nói cho cùng thi ca là một sáng tạo đòi hỏi cao. Không có chỗ cho thi ca tầm thường. Thi ca yêu đã được chấp nhận trong tác phẩm vĩ đại như Đoan Trùng Tân Thanh và Chinh Phụng Ngâm và một số không nhiều nhà thơ.

Chúng ta, như vào một lúc nào đó, Nguyễn Tấn Nhiên cũng cảm nhận được cái hữu hạn của cuộc đời, của con người qua những câu thơ sau đây:

Nguyễn Tấn Nhiên (1952-1992)

*Ngày sắp hết, năm sắp hết
Thời gian nào cho bạn một ta xanh?
Thời gian nào đưa ta về đưa người?
(những người yêu nhau chúng có thiên đàng)*

Hãy đọc thi ca và âm nhạc cùng cất cánh bay lên

Tác Giả: Nguyễn Văn Lộc

Thứ Hai, 01 Tháng 3 Năm 2010 15:56

Trích thơ Nguyễn Tố Nhiên, Nhà Thơ hoàng hôn bắt đầu từ

Con người trong cõi nhân gian, trộm luân và chuyển kiếp luân hồi lúc ta là người lúc là bọ m nh trong thi ca của thi sĩ Bùi Giáng, “Trộm c là thi sĩ sau là đ i i.”

Và cũng bắt đầu, người ta bắt gặp trong thi ca thi ca Holderlin bắt đầu từ ánh sáng hiện ra giữa những con đường u u n, tôi tìm của cuộc đời bắt đầu.

Thơ trở thành sự sống, là cuộc đời tác giả.

“Je laisse mes regards souvent monter jusqu’à l’Ether et plonger jusqu’au fond de la mer sacrée”.

Trích 1ère Part. ier tít. Hypérion à Bellarmin.

Lúc lóng trong không khí xanh bao la, tôi thả bóng phóng xa tầm mắt lên tới “Thanh Khí” và xuống sâu tận đáy biển thẳm.

Sự đòi hỏi của thi ca là cao m, đến tuy nhiên, thơ ngôn ngữ “vô ngôn” ngôn ngữ không lời, yên nguyên tinh rỗng, thơ ngôn ngữ như thơ là để nói tới, thơ ngôn ngữ sáng tạo, tôi ý.

Sự đòi hỏi của thi ca càng cao thì giá trị nhà thơ càng cao.